

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/329521868>

Εφαρμογή και αξιολόγηση προγράμματος αυτοεξυπηρέτησης στην τουαλέτα, σε μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Conference Paper · October 2017

CITATIONS

0

READS

92

4 authors, including:

Niki Syrou

University of Thessaly

58 PUBLICATIONS 4 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Panayota Sourtzi

National and Kapodistrian University of Athens

156 PUBLICATIONS 2,000 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Empowering Surgical Orthopaedic Patients through Education [View project](#)

Educational material in school safety and hygiene [View project](#)

3ο Διεθνές Συνέδριο για την Πρώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας

*Πρακτικά
Συνεδρίου*
ΤΟΜΟΣ Δ

Καινοτόμα Προγράμματα και Δράσεις

ISBN: 978-618-82197-9-3

Εφαρμογή και αξιολόγηση προγράμματος αυτοεξυπηρέτησης στην τουαλέτα σε μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε ένα σχολικό έτος

Δρ Σύρου Νίκη

Σχολική Νοσηλεύτρια ΠΕ25, ΜΡΗ, PhD, Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων
nikisir@gmail.com

Τετριμίδα Ελένη

Ειδική Βοηθός ΔΕ 01, Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων
Karamperis1974@gmail.com

Μακρυγιάννη Κωνσταντίνα

Ειδική Παιδαγωγός ΠΕ71, Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων
kwnstantinamakrygianni@gmail.com

Δρ Σουρτζή Παναγιώτα

Καθηγήτρια Νοσηλευτικής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
psourtzi@nurs.uoa.gr

Περίληψη

Μια από τις σημαντικότερες δεξιότητες του ανθρώπου αποτελεί η αυτονομία του. Στην έννοια της αυτονομίας εντάσσονται οι δεξιότητες στον τομέα της αυτοεξυπηρέτησης, που στα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες καλλιεργούνται μέσα από αντίστοιχα εκπαιδευτικά προγράμματα. Σκοπός της εργασίας ήταν η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας ημερήσιου προγράμματος αυτόνομης χρήσης τουαλέτας ως προς τις ώρες, τα ατυχήματα και τον βαθμό δυσκολίας μαθητή στην τουαλέτα. Πρόκειται για μελέτη περίπτωσης (πιλοτική), που εφαρμόστηκε από το προσωπικό σχολείου σε έναν μαθητή ολιγοθέσιου ειδικού σχολείου, το σχολικό έτος 2016-17. Μετά την εφαρμογή του προγράμματος διαπιστώθηκε μείωση των ατυχημάτων αλλά και του βαθμού δυσκολίας στην τουαλέτα. Επίσης αυξήθηκε το μεσοδιάστημα, που ο μαθητής οδηγούνταν στην τουαλέτα χωρίς ατύχημα. Το γεγονός αυτό πιστοποιεί τη θετική έκβαση του προγράμματος. Προτείνεται η εφαρμογή ανάλογων εξατομικευμένων προγραμμάτων σε μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Λέξεις κλειδιά: αυτόνομη χρήση τουαλέτας, αυτοεξυπηρέτηση, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, μαθητές

Εισαγωγή

Ο άνθρωπος κατά τη διάρκεια της ζωής του ως παιδί αλλά και στην πορεία του προς την ενηλικίωση μαθαίνει νέες δεξιότητες και αναπτύσσει στάσεις και συμπεριφορές, που του επιτρέπουν να προσανατολίζει τη ζωή του, έχοντας τον έλεγχο των επιλογών του -μαθαίνει δηλαδή να αυτοπροσδιορίζεται (Wehmeyer et al., 1996; Παναγιώτου, 2012). Ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του αυτοπροσδιορισμού είναι και η αυτονομία (Wehmeyer & Bolding, 2001; Παναγιώτου, 2012). Η αυτονομία αναφέρεται στην ικανότητα του

ατόμου να δρα και να αποφασίζει ελεύθερα και ανεξάρτητα από αδικαιολόγητες εξωγενείς επιρροές (Wehmeyer&Schwartz, 1998; Παναγιώτου, 2012). Μια από τις κατηγορίες, που συνιστούν την έννοια της αυτόνομης λειτουργικότητας, είναι και η αυτοεξυπηρέτηση.

Οι μαθητές με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες (ΕΕΑ), και ιδιαίτερα εκείνοι με βαριά νοητική υστέρηση, είναι μια κατηγορία ατόμων με αυξημένες ανάγκες, σε θέματα αυτοεξυπηρέτησης καθώς είναι εξαρτημένα σε μικρό, μέτριο ή μεγάλο βαθμό από το οικείο περιβάλλον. Γι' αυτό χρειάζονται ιδιαίτερη εκπαίδευση και αντιμετώπιση στον τομέα της αυτοεξυπηρέτησης, που θα τους δώσει τη δυνατότητα να γίνουν περισσότερο αυτόνομα στις καθημερινές τους δραστηριότητες και να αποκτήσουν το αίσθημα της ικανοποίησης των βασικών τους αναγκών (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004).

Ο βαθμός, στον οποίο δύναται ένα παιδί με ΕΕΑ και ιδιαίτερα με νοητική υστέρηση να κατακτήσει την αυτοεξυπηρέτησή του, εξαρτάται από διάφορους παράγοντες. Κάποιοι από αυτούς είναι το περιβάλλον, μέσα στο οποίο ζει και κινείται, η οικογένεια, το επίπεδο νοητικής υστέρησης, η κοινωνικοοικονομική του κατάσταση, το σχολείο στο οποίο εκπαιδεύεται (Bandura, 1977). Στον χώρο των ειδικών σχολείων σημαντικό ρόλο στην αυτοεξυπηρέτηση μαθητών με ΕΕΑ παίζει το Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό, που υποβοηθά τους μαθητές στις βασικές τους ανάγκες, όπως στη χρήση τουαλέτας, ατομικής υγιεινής, καθαριότητας, αλλαγής ρούχων, σίτισης και γενικά στην αυτοεξυπηρέτησή τους (ΦΕΚ 449, 2007). Αυτό μπορεί να γίνει είτε στα πλαίσια της καθημερινής ρουτίνας είτε μέσα από την εφαρμογή κάποιου προγράμματος αυτοεξυπηρέτησης σε συνεργασία και με το λοιπό εκπαιδευτικό προσωπικό. Με τα προγράμματα αυτοεξυπηρέτησης οι μαθητές με ΕΕΑ πετυχαίνουν μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή, σωματική ανεξαρτησία και ένταξη στο σχολείο και στην οικογένεια (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2001). Ένα από τα προγράμματα αυτοεξυπηρέτησης, που εφαρμόζονται κατά καιρούς στα ειδικά σχολεία, είναι εκείνο της *αυτόνομης χρήσης τουαλέτας*.

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας ημερήσιου προγράμματος αυτοεξυπηρέτησης στην τουαλέτα, που εφαρμόστηκε από την Ειδική Βοηθό, σε συνεργασία με τη σχολική νοσηλεύτρια και την εκπαιδευτικό, σε μαθητή Ειδικού Δημοτικού Σχολείου το σχολικό έτος 2016-17. Στόχος του προγράμματος ήταν ο μαθητής να οδηγείται στην τουαλέτα προλαμβάνοντας το ατύχημα ούρησης ή αφόδευσης στην τάξη και στο σπίτι και με τον μικρότερο βαθμό δυσκολίας, δηλαδή με την καλύτερη δυνατή συνεργασία.

Σώμα

Μεθοδολογία

Πρόκειται για πιλοτική μελέτη περίπτωσης. Το δείγμα της μελέτης περιλάμβανε έναν μαθητή ειδικού σχολείου πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης επαρχιακού νομού με νοητική υστέρηση, στον οποίο εφαρμόστηκε πρόγραμμα αυτόνομης χρήσης τουαλέτας (παρέμβαση), καθώς ήταν ο μοναδικός μαθητής, που δεν αυτοεξυπηρετούνταν στην τουαλέτα. Για την εκτίμηση της αυτοεξυπηρέτησης του μαθητή χρησιμοποιήθηκε σε καθημερινή βάση ειδικό έντυπο 12ωρης καταγραφής των *ωρών και των ατυχημάτων ούρησης/αφόδευσης* και του *εβδομαδιαίου βαθμού δυσκολίας* από και προς την τουαλέτα. Με τον όρο *βαθμό δυσκολίας*

στην παρούσα μελέτη αναφερόμαστε στη δυσκολία συνεργασίας με τον μαθητή, που συναντούσε σε εβδομαδιαία βάση η Ειδική Βοηθός αθροιστικά, κατά τη μετακίνηση του προς, από και μέσα στην τουαλέτα αλλά και στο πλύσιμο των χεριών στο τέλος. Το προαναφερθέν έντυπο καταγραφής κατασκευάστηκε πιλοτικά από την Ειδική Παιδαγωγό, την Ειδική Βοηθό και τη Σχολική Νοσηλεύτρια για τον σκοπό του προγράμματος.

Διαδικασία

Το πρόγραμμα αυτοεξυπηρέτησης στην τουαλέτα ή αυτόνομης χρήσης τουαλέτας εφαρμόστηκε εντός του διδακτικού ωραρίου, το σχολικό έτος 2016-17 (Δεκέμβριος 2016-Μάιος 2017). Συγκεκριμένα την εγγραφή του μαθητή στο σχολείο (Νοέμβριος 2016) ενημερωθήκαμε από τους γονείς για τον βαθμό αυτοεξυπηρέτησής του σε καθημερινές δεξιότητες. Οι αυξημένες ανάγκες του μαθητή σε θέματα αυτοεξυπηρέτησης, ιδίως στην τουαλέτα, που ανέφεραν οι γονείς, σε συνδυασμό με την αξιολόγηση της διεπιστημονικής ομάδας του σχολείου, οδήγησαν στην ανάγκη εφαρμογής προγράμματος αυτόνομης χρήσης τουαλέτας.

Αρχικά, ενημερώθηκαν οι γονείς για την αναγκαιότητα υλοποίησης προγράμματος αυτοεξυπηρέτησης και για τον τρόπο λειτουργίας του και αφού συμφώνησαν για την εφαρμογή του, έδωσαν την ενυπόγραφη συγκατάθεσή τους. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στη σημαντικότητα τήρησης του προγράμματος στο σχολείο και στο σπίτι, καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας αλλά και τήρησης της καθημερινής ρουτίνας του παιδιού, ως απαραίτητες προϋποθέσεις για την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης.

Στη συνέχεια, κατασκευάστηκε πιλοτικά έντυπο καθημερινής 12ωρης καταγραφής (7:30 – 19:30) των ωρών, των ατυχημάτων ούρησης /αφόδευσης και του εβδομαδιαίου βαθμού δυσκολίας προς, μέσα και από την τουαλέτα. Το έντυπο αυτό συμπληρωνόταν σε καθημερινή βάση στο σχολείο, από την Ειδική Βοηθό αλλά και στο σπίτι, από τους γονείς, προκειμένου να υπάρχει συνεχής παρακολούθηση των δεδομένων για την αυτοεξυπηρέτηση του μαθητή στην τουαλέτα.

Με βάση το γεγονός ότι ο μαθητής δεν είχε πραγματοποιήσει στο παρελθόν αντίστοιχο πρόγραμμα αυτοεξυπηρέτησης, καθορίστηκαν πιλοτικά τα μεσοδιαστήματα προς την τουαλέτα ως εξής: τις πρώτες 3 εβδομάδες ανά μια ώρα και μετέπειτα (επόμενες εβδομάδες) σταδιακή αύξηση του μεσοδιαστήματος. Στόχος ήταν ο μαθητής να οδηγείται στην τουαλέτα χωρίς να συμβεί ατύχημα και με τον μικρότερο δυνατό βαθμό δυσκολίας.

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια του εκπαιδευτικού προγράμματος ο μαθητής παροτρύνονταν να χρησιμοποιεί εικόνες, που του υποδείκνυαν τα βήματα αυτόνομης χρήσης τουαλέτας, ώστε να μπορεί να συνδέει την εικόνα με την εκάστοτε δραστηριότητα και επιθυμία του.

Αποτελέσματα

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται ανά εβδομάδα -με εξαίρεση τις εβδομάδες που απουσίαζε ο μαθητής- τα αποτελέσματα από την εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος

αυτόνομης χρήσης τουαλέτας. Ο βαθμός δυσκολίας στον Πίνακα1 παίρνει τις τιμές: 0 (καθόλου), 1(μικρός), 2(μέτριος), 3(μεγάλος), 4(πολύ μεγάλος).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Εβδομαδιαία απεικόνιση των ωρών, των ατυχημάτων και του βαθμού δυσκολίας στη χρήση τουαλέτας

Εβδομάδες εφαρμογής του εκπαιδευτικού προγράμματος		Ώρες (μεσοδιαστήματα) ούρησης/αφόδευσης		Αριθμός ατυχημάτων ούρησης/αφόδευσης		Βαθμός δυσκολίας στη χρήση τουαλέτας
Αριθμός	Ημερομηνίες	Σχολείο	Σπίτι	Σχολείο	Σπίτι	Σχολείο
1 ^η	28/11/16-4/12/16	1	1,5-2	0/0	6/2	4
2 ^η	5/12/16-11/12/16	1	1,5-2	1/0	4/1	4
3 ^η	12/12/16-18/12/16	1	1,5-2	0/0	7/5	4
4 ^η	19/12/16-25/12/16	1,5	1,5-2	0/0	3/3	3
5 ^η	16/01/17-22/01/17	1,5	1,5-2	0/0	7/5	3
6 ^η	23/01/17-29/02/17	1,5	1,5-2	0/0	3/2	2
7 ^η	30/01/17-05/02/17	1,5	1,5-2	0/1	6/1	2
8 ^η	06/02/17-12/02/17	1,5	1,5-2	0/0	4/3	3
9 ^η	13/02/17-19/02/17	1,5	1,5-2	0/0	5/4	3
10 ^η	20/02/17-26/02/17	1,5	1,5-2	0/0	8/4	2
11 ^η	27/02/17-05/03/17	1,5	1,5-2	0/0	3/3	2
12 ^η	13/03/17-19/03/17	1,5	1,5-2	0/0	4/4	2
13 ^η	20/03/17-26/03/17	1,5	1,5-2	0/0	3/3	2
14 ^η	27/03/17-02/04/17	1,5	1,5-2	0/0	5/5	2
15 ^η	03/04/17-09/04/17	1,5	1,5-2	0/1	3/3	2
16 ^η	24/04/17-30/04/17	2	2-2,5	0/1	3/3	2
17 ^η	01/05/17-07/05/17	2	2-2,5	0/0	3/2	2
18 ^η	08/05/17-14/05/17	2	2	0/0	1/3	2
19 ^η	15/05/17-21/05/17	2	2	0/0	1/1	2

20 ^η	22/05/17-28/05/17	2	2	0/0	2/3	2
-----------------	-------------------	---	---	-----	-----	---

Συζήτηση

Τα αποτελέσματα έδειξαν μικρό αριθμό ατυχημάτων ούρησης /αφόδευσης στο σχολείο, κυρίως την ώρα της γυμναστικής, σε αντίθεση με το σπίτι, όπου τα ατυχήματα, ιδιαίτερα στην ούρηση, ήταν αυξημένα και η συχνότητά τους κυμαινόταν. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί, αφενός στο ότι στο σπίτι δεν ακολουθούνταν πάντοτε με συνέπεια το χρονικό πλαίσιο του σχολείου, δηλαδή ο μαθητής στο σπίτι, για οικογενειακούς λόγους, αργούσε κάποιες φορές να οδηγηθεί στην τουαλέτα (μισή περίπου ώρα ή παραπάνω), σε σχέση με τις ώρες που πήγαινε στο σχολείο. Αφετέρου, το σπίτι του μαθητή αποτελούσε λιγότερο οργανωμένο περιβάλλον από εκείνο του σχολείου, που διέθετε ένα αυστηρά δομημένο πλαίσιο. Σύμφωνα επίσης με τα αποτελέσματα, ενώ ο βαθμός δυσκολίας στη χρήση τουαλέτας από την πρώτη έως την τελευταία εβδομάδα σταδιακά μειώνεται, ωστόσο κάποιες εβδομάδες (π.χ. 8^η και 9^η) παρουσιάζει διακυμάνσεις (αύξηση). Οι διακυμάνσεις αυτές μπορεί να θεωρήσουμε ότι οφείλονται σε μικρές αλλαγές στη ρουτίνα και στο ημερήσιο πρόγραμμα του μαθητή, όπως είναι η βραχυχρόνια απουσία προσώπου αναφοράς, η ολιγοήμερη απουσία του μαθητή λόγω ασθένειας, μια σχολική εορτή ή εκδρομή, μια αργία.

Περιορισμοί

Το ερευνητικό εργαλείο (ειδικό έντυπο 12ωρης καταγραφής), που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη, είναι νέο και χρειάζεται να εφαρμοστεί και σε άλλους μαθητές με ανάλογες ανάγκες αυτοεξυπηρέτησης, για τον έλεγχο της αξιοπιστίας και επαναληψιμότητάς του. Επιπλέον από τις εβδομάδες καταγραφής εξαιρέθηκαν οι εβδομάδες, απουσίας του μαθητή λόγω ασθένειας ή αργιών, καθώς τότε η καταγραφή γινόταν μόνο από τους γονείς και όχι συστηματικά.

Συμπεράσματα

Στο σχολείο σε σχέση με το σπίτι, τα ατυχήματα ούρησης και αφόδευσης ήταν ελάχιστα, καθ'όλη τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος και παρά την αύξηση του μεσοδιαστήματος στην τουαλέτα. Στο σπίτι, ωστόσο, λόγω της ασυνέπειας στα μεσοδιαστήματα στην τουαλέτα, διαπιστώθηκε αυξημένος και κυμαινόμενος αριθμός ατυχημάτων στην ούρηση και αφόδευση, ο οποίος όμως μετά τα μέσα εφαρμογής του προγράμματος (11η εβδομάδα) παρουσίαζε επίσης βελτίωση (μείωση). Επιπρόσθετα, παρατηρήθηκε σταδιακή βελτίωση (μείωση) του βαθμού δυσκολίας, δηλαδή βελτιώθηκε η συνεργασία με τον μαθητή, κατά τη μετακίνηση του από και προς την τουαλέτα αλλά και στο πλύσιμο των χεριών μετά την τουαλέτα. Τα παραπάνω πιστοποιούν την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης, καθώς ο μαθητής τελικά προσαρμόστηκε επιτυχώς στις απαιτήσεις του προγράμματος, τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι. Συνιστάται ο σχεδιασμός, η υλοποίηση και η αξιολόγηση αντίστοιχων προγραμμάτων αυτοεξυπηρέτησης και σε άλλους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε συνεργασία με την οικογένεια και στα πλαίσια της αυτονομίης τους.

Αναφορές

Bandura, A. & Adams, N. (1977). Analysis of self-efficacy theory of behavioral change. *Cognitive therapy and research*, 1 (4), 287-310.

Παναγιώτου, Χ. (2012). Ο αυτοπροσδιορισμός των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και αναπηρίες και η εκπαίδευσή τους: Διερεύνηση στάσεων, απόψεων και αντιλήψεων των εκπαιδευτικών. *Διπλωματική Εργασία*. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Wehmeyer, M. & Bolding, N. (2001). Enhanced self – Determination of adults with intellectual disability as an outcome of moving to community – based work or living environments, *Journal of Intellectual Disabilities*, 45 (5), 371-83.

Wehmeyer, M. & Schwartz, M. (1998). The Relationship between self – determination and quality of life for adults with mental retardation, *Education and training in mental retardation*, 33 (1), 3-12.

Wehmeyer, M., Kelchner, K. & Richards, S. (1996). Essential characteristics of self – determined behavior of individuals with mental retardation, *American Journal on Mental Retardation*, 100 (6), 632-42.

ΥΠΕΠΘ (2004). Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για μαθητές με βαριά νοητική υστέρηση. Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανακτήθηκε στις 10 Ιανουαρίου, 2010, από <http://users.sch.gr/stefanski/amea/aps-varia-kathisterisi.pdf>.

ΥΠΕΠΘ (2001). Απάντηση στο αίτημα σχετικά με την εφαρμογή εκπαιδευτικού προγράμματος για την αυτοεξυπηρέτηση στην τουαλέτα σε Σ.Μ.Ε.Α. (ειδικά σχολεία). Έγγραφο Γ6/252/15-3-2001. Ανακτήθηκε στις 11 Αυγούστου, 2012, από

http://1grpe-v.thess.sch.gr/central/ekpaideftika/smea_toilet_training.html.

ΦΕΚ 449 (2007). Καθορισμός των ιδιαίτερων καθηκόντων και αρμοδιοτήτων. α) Του εκπαιδευτικού προσωπικού, που υπηρετεί σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής (ΣΜΕΑ) της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ειδικά σχολεία, τμήματα ένταξης), και σε προγράμματα ειδικής αγωγής (παράλληλη στήριξη και παροχή διδασκαλίας στο σπίτι). β) Του ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού και του ειδικού βοηθητικού προσωπικού, που υπηρετεί στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Απόφαση Αριθμ. 27922/Γ6. Ανακτήθηκε στις 11 Αυγούστου, 2016, από www.et.gr.